

TÖRVÉNYEK ÉS TÖRVÉNYALKOTÁS AZ ÓNODI ORSZÁGGYŰLÉSEN

A Rákóczi-szabadságharc négy magyarországi conventusán 57 törvénycikket fogadtak el az összegyűlt rendek. Ezek az artikulusok a magyar alkotmánytörténet különleges darabjai, a magyar államfejlődés speciális állomalakulatának dokumentumai. Ám hiába keressük a Corpus Juris Hungarici köteteiben¹ Rákóczi fejedelem törvénycikkeit, közöttük az ónodi 24. articulust. S nem csak a millenniumi évfordulós kiadványokból hiányoznak, de a szerkesztők következetes döntése alapján a későbbi sorozatok sem vették fel állományukba a szécsényi, ónodi és sárospataki artikulusokat. Még a legfrissebb, digitális változat is csak függelékben és részlegesen közli a végzéseket.²

A tudatos feledékenység hosszú ideig nyilvánvalóan főként politikai okokkal magyarázható. Talán nem véletlen, hogy a Habsburg-dinasztia a leghatározottabban visszautasította az országlásának legnagyobb szabású „rebellióját” esetleg elismerő szerkesztői szándékokat. Ezt kifejezésre is juttatták a magyar országgyűléssel. („*A karok és rendek elrendelték: hogy az elszámlált gyűléseken vagy más helyeken is, a mozgalmak alatt, bárhol és bármikor hozott, összes és bárminő határozatokat, és egyebeket is, a miiket azok tárgyaltak, cselekedtek s végeztek, törvéynél fogva s tetteleg semmiseknek, erőtleneknek s eltöröltöknek tekintsék.*”³ Alátámasztja az udvar álláspontját az 1711. évi békekötésben foglalt klauzula,⁴ mely lehetővé tette volna bizonyos (a Habsburg-ház által nagyvonalúnak tartott) feltételek, (a hűségeskü) mellett a megegyezést, a kegyelmet a fejedelem számára. Mint ismeretes, II. Rákóczi Ferenc az emigrációt és a hűtlenség bélyegét választotta.⁵ De a függetlenségi küzdelem törvényszerkesztői elhallgatása szólt annak a jelképpé növekedett mozgósító erőnek is, mely a dinasztia-ellenes gondolkodás körében a nemzeti érzés egyik fő támaszává vált. 1906-ig érdemben szóba sem kerülhetett a fejedelem rehabilitációja.⁶

A másik szempont sem lényegtelen, mely a mai szerkesztők megfontolásaiban játszik szerepet. Ez pedig az oly sokszor emlegetett bizonytalanság, mely a szabadságharc gyűléseinek alkotmányos problémái körül fogalmazódik meg, mely törvényszerűen vezet át az újabb kérdésig, a törvényalkotás jogszerűségének megkérdőjelezéséig.

¹ Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytár 1000–1895. Millenniumi emlékkiadás. Szerkeszti Márkus Dezső. 1657–1740. évi törvénycikkek. Fordította és bevezetéssel ellátta Tóth Lőrincz. A nyelvezet és a műkifejezések egysége tekintetéből egyeztettték Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen. Magyarázatokkal és utalásokkal kíséri Márkus Dezső. Budapest, 1900.

² Corpus Juris Hungarici CD. A törvényekbe zárt történelem. A millenniumi emlékkiadás alapján szerkesztette Pomogyi László. A függeléklet összeállította Bódiné Beliznai Kinga. Budapest, 2000.

³ 1715:32. tc. A mult mozgalmak alatt nyilvánosan vagy magánosan történt összes tárgyalásoknak és cselekvényeknek megsemmisítése.

⁴ 1711. május 1. A szatmári egyezmény első pontja. A megegyezés megerősítése Eleonóra Magdolna Terézia részéről: Bécs, 1711. május 26. A szatmári béke története és okirattára. Magyarország újkori történetének forrásai. Közzétette Lukinich Imre. Budapest, 1925., I. k. 411. o. Magyarul: Magyar történeti szöveggyűjtemény II/2. k., 1526–1790. Szerk.: Sinkovics István. Budapest, 1968. 865.o.

⁵ 1715:49. tc. Bünbocsánat a szatmári megegyezésben kitűzött határidőn belül hazatértek részére, s másoknak, kik arra a határidőre vissza nem tértek, száműzetése.

⁶ 1906:20. tc. II. Rákóczi Ferencz és bujdosó társai hamvainak hazahozataláról.

Nem véletlen, hogy a jogtörténész számára az egyik legizgalmasabb kérdés, hogyan kísérelte meg II. Rákóczi Ferenc és a szabadságharc politikai vezetése legitimálni a szabadságküzdelmet bel- és külföldön. Hogyan igyekezett a jogértelmezés szempontjából a külhonnak és a belső ellenzéknek egyaránt ütőképes, értékelhető és meggyőző módon érvelni a szabadságküzdelem törvényessége mellett és megnyerni őket a szabadságharc ügyének. A legitimációs erőfeszítéseknek legfőbb terrénuma a jogalkotás volt, az ónodi országgyűlés pedig az egyik legfontosabb színhelye volt e törekvésnek.

Mint azt már többhelyütt kifejtettem, meggyőződésem szerint II. Rákóczi Ferenc politikai koncepciójában a magyarországi gyűlések általában három aktuális kérdés megoldását célozták. A conventusok biztosítottak alkotmányos háttérrel a mindinkább elhúzódozó háborúhoz, feladatuk volt igazolni annak törvényességét (legitimáció). 1705-re, amikor már halaszthatatlanná vált a kezdeti, spontán módon formálódó szövetkezés alkotmányos rögzítése és összhangba hozása a magyar rendi alkotmánnyal, napirendre került az utóbb csatlakozottak felesketése, „beemelése” az alkotmányos keretek közé, dönteni kellett az állami struktúráról (konföderáció). Végül a gyűlésekben meghozott törvények foglalták össze a szabadságharc céljait és határozták meg a változások irányát; bizonyították a nemzet és a külföld előtt is a szabadságharc katonai-politikai erejét (deklaráció). Mindezek érdekében II. Rákóczi Ferenc Habsburg-ellenes háborúja során Magyarországon és Erdélyben kilenc országgyűlést hívott egybe.⁷ Néhány esztendővel ezelőtt, a szabadságharc kitörésének évfordulóján Sárospatakon és Vaján tartott konferencián, majd utóbb Szécsényben, a meghívók szíves jóvoltából volt szerencsém a szabadságharc országgyűléseire a fejedelem által kitűzött három nagy politikai célkitűzésének tartalmi elemzését elvégezni, az országgyűlések fókuszán át a természetjogi és közjogi érvelés koncepciót elemezni,⁸ s mindezt konkretizálni a szécsényi országgyűlésre.⁹ Az ónodi országgyűlés időpontjára a sikerek és nehézségek, a feladatok és kihívások oly karakteresen jelentek meg az ország és a külvilág előtt, hogy a célok manifesztálódása még nagyobb hangsúlyt kapott.

Legitimációs elemek az 1707. évi törvényhozásban

A szabadságharc politikai struktúráját három jellegzetes intézmény legitimálta: a függetlenség, a jogfolytonosság és a hajdúszabadság képében megfogalmazódó jobbágypolitika. Mindhármát a szabadságharc bázisát alkotó társadalmi csoportok megnyerésére igazította fegyvertárába a fejedelem. Ugyanakkor a függetlenség, a jogfolytonosság és a hajdúszabadság realizálásában megragadható közvetlen gazdasági érdekek alkalmasnak mutatkoztak e csoportok összekapcsolására és felhasználására az egységes társadalompolitikában.

⁷ A magyarországi országgyűléseket Szécsényben 1705. szeptember 12 – október 2.; Ónodon 1707. május 31 – június 22.; Sárospatakon 1708. november 28 – december 17., Szatmárt 1711. április 24 – május 1. között tartották. Az erdélyiek Gyulafehérváron, 1704. július 7–12.; Huszton, 1706. március 8–13.; Medgyesen, 1706. októberében, Besztercén, 1707. januárjában; Marosvásárhelyen pedig 1707. március 28 – április 21. között ülészetek.

⁸ V. ö. *Mezey Barna*: Jogélet a Rákóczi-szabadságharcban. In: A Rákóczi-szabadságharc és Közép-Európa I. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharc kezdetének 300. évfordulójára (Szerk.: *Tamás Edit.*) A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei, 45. Sárospatak, 2003. 337–358. o.

⁹ *Mezey Barna*: Törvényalkotás Rákóczi országgyűlésein – különös tekintettel a szécsényi conventusra In: Rákóczi állama Európában. (Szerk.: *Bagyinszky Istvánné, Balogh Zoltán.*) *Discussiones Neogradiensis*, 9., Salgótarján, 2007. 91–109. o.

II. Rákóczi Ferenc politikai indokolásának, közjogi argumentációjának két jól elkülöníthető szintjét figyelhetjük meg. A külső alkotmányjogi érvelés Magyarországot az európai hatalmi viszonyrendszerbe ágyazva, elsősorban a Habsburg-dinasztia és a magyar trón kontextusában igyekezett elhelyezni, s a szabadságharc pozícióját a külvilág számára (természetjogi érvekkel) egyértelműsíteni. „*Minekokéért az Austriai Háznak olly tsalárd alattomban-való, alánk áskálásával, veszedelmünk munkálódása, és álnokúl velünk bánása, 's nem egyébre (hanem hogy maga kegyetlen uralkodása, és utálatos igája, 's erőszakos hatalma alá hajthasson bennünket) tzélozása, avagy tsak onnan-is bővségesen ki-tetszik, hogy ő királyi hatalmával..., külömb-külob-féle színek alatt nyilván való erőszak-tételre, vér-ontásra, és ezen Magyar Nemzetnek fel-tett el-törlésére ki-fakadott, ...*”¹⁰ kezdte a fejedelem az ónodi 2. articulusban az idegen „Ausztiai Ház” törvénytelenégeinek indoklását, mely végül a trónfosztáshoz vezetett.

Következetes szóhasználattal idegen nemzetről szólt, kiáltványaiban csakúgy, mint az általa kibocsátott törvénycikkelyekben. (A naményi pátensben „...*megh nyomorodot Hazánk sok keserve törvéntelen szenvedését és az idegen Nemzettül Törvényinknek, Diplomáinknak, igazságunk ellen való sanyargatását*” idézte meg magyaráztaképpen a szabadságharc kirobbanására, mely ónodra egyértelműen „*az Ország lakos Rendeknek, és azoknak szabadságának nyilván-való ellenségévé változtatta magát.*”¹¹) Az idegen nemzet elnyomása Magyarország fölött, elnyomó uralma a magyar nemzeten mintegy külsővé tette a kapcsolatot és az ellentéteket. Érvelésében a magyar államiság kapott döntő szerepet, a magyar nemzet függetlensége a némettől, „*az ausztriaiótól.*” Rákóczi konfliktusábrázolásában a Habsburgok kiemelése a magyar alkotmányos keretből tudatos megfontolás eredménye. Azzal, hogy kettéválasztotta a birodalmi szempontokat és a magyar alkotmányos hagyományokat, új aspektust kölcsönzött a közjogi értelmezésnek. A kapcsolat külsővé tett megfogalmazása, mely két szuverenitás összeütközéséről és nem belső uralmi viszonyokról szólt, legerősebb pillérét képezte a közjogi indokolásának.

A korszak befolyásos jogfilozófiai felfogása, a természetjog értelmezésében jogos és természetes az idegen elnyomás elleni föllépés. Az eredetileg az abszolút királyi hatalom megalapozása érdekében munkálkodó gondolkodók (Bodin vagy Hobbes) az uralkodói szuverenitás tanát munkálták ki az egyházi ihletésű államtannal szemben. De az uralkodói szuverenitástól a népszuverenitásig tartó út rövid volt, mely immáron az abszolút hatalommal szemben, attól elválasztva fogalmazta meg az ember elidegeníthetetlen, örök, természetből eredő jogaira telepített szuverenitást.¹² Ebben a felfogásban a természetjog az állam fölött áll, érvénye nem függ az állam elismerésétől, biztosítéka nem az állami kényszerítő erő. Ennek nemzetközi jogi vonatkozása úgyszintén a pozitív jog fölött álló és erkölcsileg kötelező „örök” jogra való hivatkozás. A polgár, a nép szuverenitása nem a fennálló jogszabályok, hanem a természetjog folyománya; így a szuverenitás megőrzését vagy visszahozását nem kell pozitív jogi érvekkel alátámasztani. A közösségi értékek egységes hordozója az önmagát meghatározó nép.¹³ A magasabbra he-

¹⁰ 1707:2. tc. Josephus királyságának lemondása, az interregnumnak, vagy király nem létének bé következtet ideje, és az Austriai Ház akár mimódon praetendált mindennemű jussának el-törlése.

¹¹ 1707:2. tc.

¹² Péteri Zoltán: Természetjogi államelméletek. In: Állam-és jogtudományi enciklopédia. (Főszerk.: Szabó Imre.) Budapest, 1980.

¹³ Hermann Heller: A törvény fogalma a birodalmi alkotmányokban. In: Államtan. Írások a XX. századi általános államtudomány köréből. (Szerk.: Takács Péter.) Budapest, 2003. 229. o.

lyezett értelmezési zóna fölöslegessé tette a Habsburgok trónbetöltésre vonatkozó törvényes indoklásainak vitatását. A szuverenitás sérelme, annak védelme, illetve az arra történi utalás nem ütközött össze a tételes törvényekkel, érdektelenné tette még az eltörlött ösi rendi ellenállási jogot is.

II. Rákóczi Ferenc természetjogi értelmezési kísérlete a bécsi kormányzatot idegen hatalom elnyomó rendszerként tekintette, a kapcsolatot és az ellentéteket két állam viszonyrendszerébe ágyazta: („*az Austriai Ház ... különbkülömb-féle tsalárd mesterségeivel hálóba keríteni, és néminémüképen véle született tyrannusi kegyetlen uralkodással való vágyódásával, maga elébbeni kemény 's gyalázatos szolgálatjának igája, és annak nyomoruságos sorsa alá hajtani igyekezett bennünket*”¹⁴). Azzal, hogy érvelésében az osztráktól független magyar államiság kapott döntő szerepet, a természetjog jellemző pillérét emelte be az argumentációs rendszerbe. Az idegen elnyomás elleni jogos és természetes védekezés, a szuverenitás megörzítésének és visszaszerzésének megalapozottsága közjogi indokrendszernek legszilárdabb elemét képezte. A függetlenség ebben a gondolkodásban tovább ment az alkotmányos értelmezésen. A fejedelem, miután a Habsburg-dinasztiát külső eröként tétélezte, s azt a nemzetet eltipró, annak szuverenitását felszámoló eröként rajzolta meg („*ezen Magyar Nemzetnek fel-tett el-törlésére kifakadott*”), nem elégedhetett meg csupán a rendi függetlenség-fogalommal (vagyis a rendi alkotmányosság helyreállításával). Így juthatott el, kellett eljutnia a trónfosztó deklarációig.

A Polner Ödön által „belső alkotmányjogi” érvnek nevezett, hivatkozások ennél már több buktatót rejtettek magukban. Amikor ugyanis a magyar rendi alkotmányosság garanciáira történi utalás, hallgatólagosan elismertetik a dinasztia joga a trónra, hiszen csak ebben az esetben alkalmazható vele szemben alkotmányos kifogás.¹⁵

A legfontosabb érv, amire tradicionális közjogi alapon hivatkozni lehetett, a legkézenfekvőbb – nép és uralkodója közötti – konfliktus esetén, az ellenállási jog megidézése volt. A jus resistendi, mint alkotmánybiztosíték, a magyar törvényi jogban 1222-ben bukkant fel. Az Aranybulla úgynevezett ellenállási záradéka akként rendelkezett, „*hogya pedig mi, vagy az utánunk következendö királyok közül valaki ezen mi szerzésünknek ellene járna valaha, ez a levél adjon szabad hatalmat mind a püspököknek, mind más jobbágyuraknak és országunkbeli nemeseknek mindnyájan és egyen-egyen, jelenvalóknak és jövendöbelieknek és az ö megmaradékoknak, hogy mind nekünk, mind az utánunk következendö királyoknak minden hűtelenség szégyenvallása nélkül ellentállhassanak és ellentmondhassanak mind örökké.*”¹⁶ Ez a meglehetősen homályosan megfogalmazott alkotmányos juss azután folytonos viták kereszttüzében állott. A 'mindnyájan és egyen-egyen' kifejezés ugyanis nem volt elég határozott, éppen az ellenállás intézményes kereteit nem tisztázta. Értelmezési problémák miatt már egy évtized után konkretizálására szorult. Eszerint „*akár mi, akár a mi fiaink és a mi utódaink ezt az általunk engedélyezett szabadságot meg akarnák sérteni, az esztergomi érseknek jogában álljon, hogy szabályszerű előzetes megintés után, minket és öket a kiközösítés büntetésével fenyítsen meg.*”¹⁷

¹⁴ 1707. évi törvények. Elöl-járó beszéd, mellyben ezen Gyűlésnek terminusa, és hirdetésének okai jelentetnek.

¹⁵ Polner Ödön: Rákóczi közjogi szempontjai. In: Rákóczi emlékkönyv. (Szerk.: Lukinich Imre.) Budapest, 1935.

¹⁶ 1222:31. tc. 2. §. Hogy az előlbocsátott czikkelyek arany pecsét alatt írásba foglaltatván, különbkülömbféle öriző helyekre adassanak és tétessenek el.

¹⁷ 1231:35. tc. Az elítéltek birtokairól.

Az esztergomi érsek nevesítése kézzelfogható pozíció birtoklóját rendelte a végrehajtáshoz, megragadható képletet igazított a jus resistendi esetleges gyakorlásához. A megjelölt méltóság befolyása ráadásul vetekedett a királyéval, ezzel reálissá téve a jog tényleges igénybevételét. Egyben persze a veszélyes ködösséggel megfogalmazott feljogosító passzus méregfogát is kihúzta. Nem véletlen törekedtek tehát arra a nemesek, hogy a királyokkal ne az 1231. évi bullát, hanem az eredeti jus resistendit tartalmazó 1222. évi törvényt erősítsék meg.¹⁸ Ráadásul az Aranybullában foglalt jogok megfogalmazása önmagában kevéssé tartalmazta azokat az elképzeléseket, melyek a kibontakozott rendiség időszakában a rendi szabadságfogalmat lefedték volna. Szükségessé vált tehát a nemesi szabadságok definiálása ahhoz, hogy az Aranybulla értelmének kiterjesztésével aktualizálni lehessen a XIII. századi jus resistendit. Ebben az irányban lépett a Hármaskönyv szerzője, amikor a „primae nonus”ban összefoglalta a legfontosabbakat. A nemesi idézés vagy perbe hívás és törvényes elmarasztalás nélkül senki sehol le nem tartóztathatja; senki másnak hatalma alatt nem áll, mint a törvényesen megkoronázott fejedelmeknek; továbbá a nemesek „mindennemű jobbágyi szolgálat, adakozás alól, rovás és egyéb adó, vám és harminczad fizetésétől mindörökre teljesebben mentesek.” A személyes szabadság, a királyi hatalma alá tartozás és az adómentesség mellett Werbőczy is az ellenállási jogot tartotta a legnagyobb értéknek, igaz, kissé korszerűsített formában és tartalommal. Mint írta, ha az uralkodó a „kinyilvánított és kifejezett nemesi jogok ellenére tenni merészelné, akkor örök időre szabadságukban áll annak ellene szegülni és ellene mondani a nélkül, hogy a hűtlenség vétkébe esnének.”¹⁹ Az ellenszegülés és ellentmondás valódi tartalma homályban maradt. A többségi rendi-közjogi vélemény szerint ez nem jelenthetett fegyveres ellenállást, hanem csak lehetőséget adott az említett, a nemesség szabadságait sértő királyi intézkedések hatálytalanítására, azok végrehajtásának megakadályozására, a mulasztások orvoslására. S valóban, a közjogtörténet azt bizonyítja, hogy a XVII. századig alkotmányos mederben maradt az ellentmondás, azt a nemesek csakúgy, mint a főurak, törvényes keretek között igyekeztek igénybe venni.

A XVII. század katonai mozgalmai, felkelései és szabadságküzdemei aktualizálták a jus resistendit – mindkét oldalon. Az ellenálló rendi erők cselekedetük jogosságának alátámasztására hívták meg e tradicionális jogi eszközt, az udvar pedig politikai megfontolásokból, alkotmányos eszközökkel (az országgyűlés által) töröltette el. Az Aranybulla 31. fejezetét hatályon kívül helyező törvénycikk²⁰ világosan mutatja Bécs aggodalmát és magyarázza agresszív magatartását az ősi magyar alkotmányos intézménnyel szemben. Az ellenállási jogot „néhány egyeseknek rossz akaratu magyarázása törekedett netán más elrontott értelemre csavarni s Ő legszentségesebb felsége józanabb hű karainak és rendeinek sohasem volt eszükben, hogy annak értelmében (mint ezt a gonosz szándékuak s lázadók elferdítették) törvényes királyuk és uruk ellen valaki fegyverre kelhessen s fellázadhasson ...”

¹⁸ „Kezdetét veszi a jeruzsáleminek nevezett II. András király 1222. évi decretumainak megerősítése, amely I. Lajos király részéről az Úrnak 1351. esztendejében történt” V. ö. pl. 1351. évi törvénycikkek, Előbeszéd.

¹⁹ Nemes Magyarország szokásjogának Hármaskönyve, melyet Werbőczy István a királyi felség személyes jelenlétének helytartója, a legnagyobb gonddal készített Ulászló Úrnak, a fenséges fejedelemlnek és úrnak, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország királyának. 1514. I. Rész, 9. cím. A nemeseknek négy fő és kiváltságos jogáról.

²⁰ 1687:4. tc. Jeruzsálemi II. Endre király 1222. évi 31. törvénycikkelyét bizonyos részében megmagyarázzák.

Pontosan ez az articuláris döntés jelentett komoly problémát a fejedelem és politizáló köre számára. Az ellenállási jog eltörlése kizárta az a háború jogosságának alkotmányos indokolását. Ebből a közjogi csapdából egy út vezetett ki, melyre Rákóczi rá is talált. Rendkívüli figyelemmel próbálta bizonyítani az ellenállási záradék hatálytalanításának érvénytelenségét. Nem az eltörlés tényét vitatta, hanem a hatályon kívül helyezési processzus jogosságát; az 1687-i országgyűlésen született articulusok semmisségére koncentrált.

Az interregnumot kimondó törvénycikk a trónfosztás indoklásában világosan fogalmazza meg Rákóczi pártjának álláspontját. „Az eperjesi mészárlásnak vér-ontó theatruma, annak rettentő, 's kegyetlen hóhérlásiból, ... bizonyosan tudgyuk, 's ki-tanúltuk ... a nagy szorongatásában, 's inségben lévő fő-fő Rendei életeknek, 's jószágaiknak veszedelemben forgásával, ... erőszakos, és tyrannusi kegyetlenséggel-való ... erőszakos voxolásoknak törvénytelenségét”²¹ – vallották. Az argumentáció megtámadta tehát a törvényalkotási folyamatot, hiszen az erőszak hatására, az udvar nyomása alatt, a rendek fenyegetésével kinyert szavazatokkal történhetett, a nem szabad akaratból történt voksolás pedig semmissé teszi az egész folyamatot. Ha pedig jogszerűtlen a törvényalkotás és semmis az így létrejött törvény, akkor az 1222:31 cikk törlése maga is érvénytelen. Vagyis él az ellenállási jog, amire tekintettel erre is lehet alapozni a szabadságharc jogosságát.

Ennek az érvelésnek bizonytalanságát a szabadságharc politikusai is érezték, mert az első évekhez képest halványodó kontúrokkal jelent meg az érvek csokrában az ellenállási jog. Az ónodi országgyűlés detronizáló cikkelye éppen ezért nem is erre koncentrált első sorban (bár nem mulasztotta el a hivatkozást: „azonnal ellene mondottunk”), hanem az idegenségre, a nemzetet pusztító és sanyargató idegen Házra hivatkozott, és azt mint idegen dinasztíát nyilvánította trónfosztottnak.

A törvényszöveg formulázása („abrenunciálunk és ellene mondunk”), az ellenállási jog aranybullabéli megfogalmazását idézi, de a jogalap megjelölésénél már nem az eredeti alkotmányos forrásra hivatkozik, hanem annál általánosabb felhatalmazásra utal. Mint az indoklás fogalmaz, a döntést „...régi ditső szabadságunknak, 's leg-felső törvényes jussunknak erejével, és authoritásával ...” hozták meg, „melly mind isteni, 's mind emberi törvények szerént, reánk szállott, és származott.”

Ehhez az érveléshez kötődve egy másik érvénytelenségi szempontot is fölvetett a gyűlés: „a' mostani országgló Első Joseph Császárnak, a' Magyar Coronához képzett jusát és álnokúl koholt praetensioját, vagy ahoz jutásra-való kívánságát, kit a' Posoni Ország Gyűlésében, az Ország Statusi és Rendei által, magának örökös jussal adatottnak lenni állat.”²² Olyan közjogi garanciákat kért számon, mint a szabad királyválasztás és a szabad voksolás. Eszerint „minden előre lenni szokott választás nélkül, Josephnek a' Királyi székebe erőszakos, és tyrannusi kegyetlenséggel-való bé-tolyását” súlyos törvényt sértésként értelmezte, annak királyságát elismerni nem volt hajlandó. A jogtalan trónfoglalás és az idegen dinasztia egymásba fonódó érvei immáron egymást erősítették. A alkotmányos szempontból elutasított koronázás ráadásul egyfajta közjogi hidat jelentett az ellenállási jog felhasználása és a szuverenitás-problémákra támaszkodó természetjogi

²¹ 1707:2. tc.

²² 1707:2. tc.

érvelés között. Ugyanis az a tény, hogy Lipót erőszakosan és jogtalanul ültette trónra fiát, az ónodi gyűlés szerint a belsőként is értelmezhető viszonyokat egyértelműen külsővé fordította: „*Első Joseph Császár, és ő általa az egész Austriai Ház, rajtunk követett királyi engedelmségétől s tiszteletitől, és minden magának tulajdonítottatni kívánt jussától a' Magyar Coronánkhöz, Országunkhoz, annak igazgatásához, most vagy jövőben, akár mimódon-való ragaszkodásától fel-szabadúltaknak, és meg menekedetteknek lenni végezvén.*” Ezzel a fordulattal a belső, jus resistendit meghivatkozó érvelés külsővé, a természetjogira építő argumentációvá vált. Azonban akár a külső, akár a belső közjogi érvrendszert tekintjük is, mindkettő alapvetően a függetlenség kérdéskörébe igazodik.

A rendi korszak függetlenségi eszméje sajátosan alkotmányjogi alapozású volt. Nem a dinasztiaától való elszakadást, hanem a rendi alkotmány helyreállítását, a rendi jogok sérelmének felszámolását jelentette. A XVII. század európai birodalmak oly sok autonómiát, területet, etnikumot foglaltak magukba, hogy a „függetlenség” mai értelmezésének alkalmazása reménytelennek tűnik. A magyar rendi alkotmányosság és az uralkodó dinasztia viszonyába ágyazottan viszont megalapozott válasz kereshető. A sérelmi politikából következő megoldások nem feltétlenül az önálló magyar állam és a nemzeti király irányába mutattak. A kor ideológiája inkább a tradicionális szabadságok megtartása és/vagy helyreállítása, a magyar alkotmány tiszteletben tartása mellett voksolt. Nem önmagában a Habsburg-dinasztia jelentett problémát, hanem a dinasztia aktuális tagjainak magyarországi politikája. Minél inkább a perszonálunió irányába mozdult Bécs és az ország viszonya, annál kevesebb ellenállást tanúsítottak a rendek, s annál nagyobb volt az együttműködési hajlandóság. (Az elvárás konkrét formában az ősi rendi jogok megerősítésében és gyakorlati betartásában, betartatásában állott). Ha azonban a kormányzat, az összbirodalom gondolatát erősítve, a magyar rendi szabadságok rovására akár legális, akár a törvényi renden túlmutató megoldásokkal operált, reáluniós vagy még annál is erősebb abszolutisztikus elképzeléseket szolgáló technikákat alkalmazott, azonnal előtérbe került a függetlenség gondolata. (Úgy vélem, jól igazolja ezt a gondolatfüzért az a tény hogy függetlenségi küzdelmeink vezetői meglehetősen gyakorisággal ajánlották fel a trónt és a koronát segítség reményében távoli, idegen dinasztia tagjainak.) II. Rákóczi Ferenc szabadságharca pedig éppen az egyik legnyíltabb abszolutisztikus kísérletre adott válaszként indult meg. Közismert tény, hogy emiatt a szabadságharc politikai ideológiájának gerincét az ősi nemesi szabadságokra vonatkozó jogok eltörlésének, vagy módosításának bécsi programjával szembehelyezett, a jogfolytonosság képletébe igazított jogvédelem képezte.

II. Rákóczi Ferenc és politikai körének argumentációja szervesen illeszkedett a mindennapi tudatba mindinkább beivódott 'magyar nemesi nemzet és haza' fogalomképéhez,²³ s egyaránt megtalálható a nemesi közvéleményhez, vármegyéhez vagy paraszti közösségekhez, a vitélő rendhez intézett pátensek indokolásaiban. E függetlenséget gyakran alkalmazta szinonimaként a szabadsággal („*édes Nemzetünk régi ditsőséges, és szabadságához-való szeretetüinktől viseltetvén, annak óltalmára fegyvert fogván.*”)²⁴

²³ V. ö. *Benczédi László*: Rendiség, abszolutizmus és centralizáció a XVII. század végi Magyarországon. Budapest, 1980. 109. o.

²⁴ 1707. évi törvények. Elöl-járó beszéd.

Az ellenállási jog eltörlésének törvényteleniségére való hivatkozás mellett az ónodi cikkelyekben rendre felbukkannak a magyar rendi alkotmányra tett utalások. Ebben a keretben fontos érvként jelent meg a Habsburgok uralkodói alkalmatlanságának bizonyítása. Az uralkodó(k) alkalmatlan(ok) volt(ak), hiszen „...*authoritasával gonoszúl élvén, 's nem lévén maga kötelességére (melly Hazánk irott törvényeiben, és a' hittel meg erősített diplomákban bőven le-van ábrázolva:) semmi tekintete,*” azokat megsértette (megsértették).²⁵ Ez a megközelítés a harmadik hivatkozási pillért alapozta meg a szabadságharc politikai ideológiájában, a jogfolytonosság elemét.

A jogfolytonosság az ónodi országgyűlésen

A jogfolytonosság kérdése az ősi jogok tiszteletéről és annak alkalmazásáról, valamint az új intézmények jogszerűségéről szólt.

Mint már a szécsényi országgyűlés kapcsán is nyilvánvalóvá vált, a jogfolytonosság szempontjából az országgyűlések alkotmányossága alapkérdéssé vált. Az egész jogi legitimitáció, a jogszabályok, az alkotott aktusok érvényessége kérdőjeleződött volna meg, ha az országgyűlés maga illegitimnek bizonyul.

1705-ben, amikor a „békességnek Tractája” akadozni látszott, a vallási ellentétek országos akarat nélkül kezelhetetlennek tündek, a háború folytatása jelentős erőfeszítéseket, a tartós berendezkedés szilárdabb állami kereteket követelt, nem térhetett ki a szabadságharc politikai vezetése az országgyűlés összehívásának problematikája elől. A körülmények hatására a döntés megszületett, az éles konfrontáció Béccsel elkerülhetetlen volt. A szabadságharc vezérkara II. Rákóczi Ferencsel egyetértve úgy látta jónak, ha a gyűlést – ha már szakításra vezet – a törés igazolására használja fel. Bizonyítani kellett a szabadságharc ügyének tömeges támogatottságát csakúgy, mint alkotmányos helyénvalóságát. Azonban, amint tudjuk, a szécsényi megoldás felemás eredményt hozott. Egyik oldalról, az interregnum elhalasztásával, közjogi kérdőjelet tettek a conventus alkotmányossága mellé, hiszen a regnáló király jogosítványainak gyakorlása szerves összefüggésben állott a gyűlés működésével. Ugyanakkor azonban határozatot hoztak a megjelent rendek arról, hogy a Szécsényben létrejött alkotmányos fórumon az ügyek éppúgy tárgyalassanak, mint egy országgyűlésben, s hatáskörét egyezőnek nyilvánították ki a diétaival. Ez a döntés nyitva hagyta a gyűlés közjogi megalapozásának kérdését, amit végül ónodon válaszoltak meg, a detronizációval. A trónfosztás a gyűlés szuverenitásának megerősítését hozta, hiszen ettől fogva a döntések közjogi megalapozásában a monarchikus szuverenitás helyét a diaetális szuverenitás foglalta el.

Az ónodi gyűlés praeambuluma nem hagyott kétséget a felől, hogy az egybegyűlt rendek magukat artikulusok alkotására jogosított gyülekezetnek tekintették, Deklarálták, hogy az ott megszületett törvények „*a' Magyar-Országi Hazájok Szabadságáért öszveszövetkezett Státusok és Rendek*” akaratából „*concludáltattak, és végeztek.*” A Praeambuluma részletesen foglalkozik a gyűlés egybehívásnak okaival és törvényességével. „*A' Szétsényi közönséges Országos Gyűlés*” jogi alátámasztására a konföderációt idézték meg, melyet „*az Austriai Háznak elviselhetetlen jármával szorongattattunk volna, édes*

²⁵ 1707:2. tc.

Nemzetünk régi ditsőséges, és szabadságához-való szeretetüinktől viseltetvén, annak óltalmára fegyvert fogván” az ország régi szabadságainak helyreállítására hívtak életre.²⁶ A másodlagos hivatkozás sem hiányzik: magának a meghívóknak kibocsátását a fejedelem a szécsényi gyűléstől nyert „authoritásra” alapozta, amivel implicit módon ismét felidézte a szécsényi gyűlés alkotmányos igazoltságát. Az országos gyűlés autonómiáját többször is hangsúlyozták, példának okáért az interregnum kimondása kapcsán. „...benünket nem kényszerítvén, sem abban ellent nem tartván, hanem tellyes jó kedvünkéből, és szabad akaratunkból, Hazánkban interregnumot lenni vallunk, tudniüllik: Országunkat király nélkül lenni jelentjük, és hirdettjük.”²⁷

Az első articulusban a hagyományos országgyűlések hatáskörébe tartozó diaetális bíráskodás felidézésével az turóci követek ügyével kapcsolatban jelentették ki a rendek, hogy erre joguk van. „Rakovszki Menyhártnak ...a’ Gyűlésben köztünk történt halálát, nem tsak méltónak és helyesnek itéltük, ’s apróbáltuk, hanem következő napokon a’ társát-is Okoltsáni Kristófot, ugyan azon vármegye vicé-ispánniyát, hóhér keze által, feje vételével érdeme szerint megbüntettettük; annak felette azt-is elvégeztük ...”²⁸

Az erdélyi rendekkel kötött szövetség ratifikálása megint csak az országgyűlési hatáskör egyik elemének, a külügyi jogoknak a megerősítését jelentette. A szécsényi országgyűlésből az erdélyi országgyűléshez küldött deputatio együttműködési javaslata találkozott a marosvásárhelyi országgyűlés helyeslésével, amit az ónodi gyűlésbe delegált erdélyi deputatusok jeleztek is a rendeknek. Miután az erdélyi országgyűlés is külön törvénycikket szentelt a szövetségnek, a magyarországi szövetkezett rendek is úgy döntöttek, hogy ugyancsak önálló artikulusba foglalják az erdélyi szövetséget. „Ahozképest Mi-is, igaz, szives, és meg-másolhatatlan Szövetségünknek, és Colligationknak vagy öszve lött köttetésünknek meg-mutatására nézve, azon Szövetségébéli kötést, avagy Confoederatit, annak minden punctumiban, tikkelyeiben, és articulusaiban, úgy valamint a’ Vezérlő Fejedelmünk ő Felsege, és a Senatus által tsináltt instrumentumban fel-tétetett, s foglaltatott, ezen articulusunk által meg erősítjük, confirmálljuk, és ratificálljuk, és hogy állandó, ’s meg-maradandó légyen, el-végeztük.”²⁹

Ónodon ismét közelített az országgyűlési szerkezet a rendi Magyarországhoz. Az 1608:1. tc. a törvényhatósági képviselő elvére helyezkedett, s egy évszázada ez volt a diéta rendek által elfogadott alapja. A vármegyéből, szabad királyi városokból instrukciókkal ellátott követeket küldtek az országgyűlésbe, a képviselő e követek ténykedésén nyugodott. Az alkotmányosságra történő hivatkozással kezdettől fogva ezt az alkotmányos megoldást lett volna a legkézenfekvőbb választani. Szécsényél azonban a fejedelem még úgy ítélte meg, hogy a törvényhatósági képviselő buktatóinak (az esetlegesen elmaradó követek, a kis létszámú megjelenés, az instructionális dacolás lehetősége) elkerülésére és a szabadságharc propagandisztikus céljainak alátámasztására célszerűbb a régebbi tradíciókhoz visszanyúlni. Ónodon ismét visszatért a törvényhatósági képviselő elvéhez (amit megerősített a „vitézli rend” jelenlétével.

²⁶ 1707. évi törvények. Elöl-járó beszéd

²⁷ 1707:2. tc.

²⁸ 1707:1. tc. A’ Szövetségnek meg-tartásáról, ellene vétőknek pedig büntetéséről, ’s példájáról.

²⁹ 1707:3. tc. A’ felséges Erdélyi fejedelemmel, és oda-való Statusokkal, és Rendekkel lött Szövetség, és öszve-kötelezés meg-erősítettik, és ratificaltatik.

Az országgyűlés 1707-ben is egyértelműsítette, hogy az ország szuverén központjának tekinti magát. Miközben rendelkezett a szabadságharc fennhatósága alá tartozó államfél hatóságainak folyamatos működéséről, a méltóságok megtartásáról, a fejedelem és a szenátus hatalmának megerősítéséről³⁰ és a helytartóválasztásról,³¹ magának vindikálta a királyválasztás jogát, amiről azonban az adott helyzetben halasztó döntést hozott. („A’ király választás pedig most, hogy függöben hagyattassék, egyező akarattal el-végeztetett.”³²)

II. Rákóczi Ferenc jogpolitikai koncepciójának sarokpontját jelentette a központi jogalkotás (a törvényi és a pátenzsjog) legitimitásának megteremtése, vagyis a jogalkotói akarat (a konföderáció, az országgyűlések, a fejedelmi hatalom) érvényességének elfogadtatása, a Habsburgok által évszázada rombolt, központi, írott, jogi formákban megjelenő koncepcionális jogalkotás hitelessé tétele. Ugyanakkor partnerré kellett tennie a szokásjog képződését és érvényesülését biztosító törvénykezési szerveket, az alsóbb hatóságok bírói székeit, az ítélkező szervek tagjait. Bizonyítani kellett, hogy a tradicionális magyar jog a továbbiakban is a jogélet alapját képezi. E kettős célt a jogfolytonosság jogszabályi bizonyítékában érthette el. A szabadságharc törvényei ennek következtében (ha az aktuális politikai, társadalmi vagy katonai problémákra adott törvényi válaszokat leszámítjuk) többnyire folytatói, korszerűsítői, értelmezői a korábbi artikuláris, vagy consuetudinális rendelkezéseknek. Így a jogalkotói szándék nem építhetett a tagadásra, csakis a folytonosságra. Legfeljebb csak a magyar rendi alkotmányosság szempontjából törvénytelen Habsburg-törvényhozást támadhatta, de semmiképpen sem az ősi magyar jogalkotás vagy szokásjog elemeit.

A jogfolytonosság általános elve, mely a jogalkotás és joggyakorlat tradicionális alapjait jelentette, a fentieket is tekintve, magától értetődő gyakorlattá vált a szabadságharc államában. A jogfolytonosság argumentuma nem csupán az ősi nemesi szabadságok sérelmeinek orvoslását jelentette, hanem a rendi alkotmányosság fenntartását, a magyar alkotmányos keretekbe illeszkedő államszervezés és jogalkotás koncepcióját is. Ékes példái ennek a törvényi hivatkozások a magyar consuetudóra, a Hármaskönyvre, a törvényhozásra, és általában „Hazánk írott jogaira.”

Az interregnumot megalapozó indoklás még az egyszerű hivatkozáson is túlmegy. Államalapító Szent István decretumaira utalva értelmezi az Intelmekben megfogalmazott uralkodási princípiumokat és azokat szabadságharc időszakára aktualizálva kéri számon a Habsburgokon az istváni rendelkezések elmulasztását. (Ezúttal hagyjuk figyelmen kívül, hogy a korábban a decretumok közé sorolt Intelmek a tudományos kutatások jelenlegi álláspontja szerint nem jogszabályként, hanem az uralkodó utódához írott, politikai tapasztalatokat összefoglaló királytűkrök sorába illeszthető). „Mivel pedig ezen Mi Országunknak még a’ leg-első *Fundatora*-is a’ Szent István király első *decretum*ának 4. részében, maga fiának, a’ Szent Imre hertzegnek, és következendőképen, minden Magyar Királyoknak ki-adott parantsolatiban-való *sententiáját*, e’ következendő szökkal jelentette ki. Ezekből pedig, tudnia illik a’ fejedelmekből, országharoból, hadi fő rendekből, ’s

³⁰ 1707:4. tc. A’ felséges Vezérlő fejedelem és az senatus hatalma, és authoritása meg-erősítetik, a’ király választás pedig fenn-hagyattatik.

³¹ 1707:5. tc. A’ locumtenensnek választásáról, és annak authoritásáról.

³² 1707:4. tc.

nemesekből, senkit szolgálatra ne kényszerits, vagy szolgálának ne nevez, 's a' t. Ha szelid erkölsü leszesz, királynak mondatol, és a' király fiának, és szereteteni fogsz minden vitézlj rendektöl; Ha pedig haragos, kevély, irigy, és békételen leszesz, és a' grófokon, 's fejedelmeken nyakaskodó, kétség kívül a' vitézlj rendnek erőssége, a' királyi méltóságának meg tomplulására, 's csökönésére válik, és idegeneknek adgyák a' te országodat."

A felfogásuk szerint erőszakkal az országra kényszerített törvényeket leszámítva a fejedelem és a szabadságharc vezető körei a Habsburgok által szentesített törvényeket is érvényesnek fogadták el. A propositiók csakúgy, mint számos törvény rendelkezései utalnak a magyar jogra, miképpen a szécsényi vallásügyi tárgyalások eredményeképpen született törvényekben, az ónodi trónfosztó döntést megfogalmazó articulusban is. A kor szokásának azonban leginkább az általános hivatkozás volt a megfelelő. „Hazánk írott törvényeinek sérelme nélkül”,³³ „a törvény folyásának szokott módja szerint”,³⁴ „hazánk leghelyesebb törvényei szerint” rendelik az eljárást, a nem szabályozott tartalmi kérdések megítélését a szabadságharc törvényei. A hivatkozások többnyire általános utalást tartalmaztak, de nem volt ismeretlen a konkrét törvényhely megjelölése sem.

A hadi törvények megalkotására felhatalmazó törvényekben figyelemre méltó az a rendelkezés, mely a jogalkotásra történő felszólítás és feljogosítás mellett arra is figyelmezteti a fejedelmet és a deputatusokat, hogy „hazánk törvényeiben a hadi törvényekről alkalmas emlékezetek vannak,” ezért a hiányzó szabályozást oly módon pótolják, hogy ne tévezzék szem elől: feladatuk „hazánk írott törvényei értelme szerint leendő rendben vétele, módja s formája szabása és azoknak artikulusokba foglalása.”³⁵

Ugyancsak ebbe a gondolatkörbe vág a Regulamentum Universale záradéka, melyben a fejedelem arra utal, hogy a „partikuláris observatiokat avagy rendtartásokat” azért „nem volt szükséges itten specificáltatnunk, minthogy országunk régi írott törvényétől ... nem igen különböztetnek.”³⁶

Az Ausztriai Háznak szemére hányta a gyűlés, hogy kötelességét, „melly Hazánk írott törvényeiben, és a' hittel meg erősített diplomákban bőven le-van ábrázolva” nem teljesítette.³⁷ Az Ország Törvényes Táblájának felállításakor a törvényhozók ónodon rendelkeztek azon *octavialis causákról*, „kiknek más bírójok Országunk utólbi törvényei, 's végkezési által nevezve”³⁸ nintsenek.” Hasonlóképpen általában hivatkozott a magyar törvényekre a bírák jogi ismereteinek gyarapításáról szóló intézkedés, hogy ti. „a' bírák, a' kiknek Hazánk írott törvényeit szükséges jól tudni, mellyeknek értelme szerint a' jó biró tisztí, 's hivatally-is azt hozván magával, a' törvény-tételre, és az igazságnak kiszolgáltatására köteleztetnek, arra vigyázzanak, hogy mind az exceptiókban, mind a' meritumban, a' melly törvények a' peres felek által allegáltatnak, azokhoz magokat semmiképen

³³ 1707:12. tc. Az igazságnak ki-szolgáltatásáról, és az Ország Törvényes Táblájának fel-állításáról.

³⁴ 1707:12. tc.

³⁵ 1707:20. tc A' Hadi Törvényes Processusnak-is rendben-vétele végeztetik.

³⁶ Regulamentum Universale, Inclytorum Confoederati Regni Hungariae Statuum ac Ordinum, tam Militarum, quam & ex parte Inclytorum Comitatum. Liberarum item ac Regiarum Civitatum, aliorumque quorumvis, Observandum. Kelt Onodnál lévoe Táborunkban. die 5. Julii. An. 1707. (Nagyszombat, 1707.), Országos Széchényi Könyvtár, Régi és Ritka Nyomatványok Tára, RMK. 1733.

³⁷ 1707:2. tc.

³⁸ 1707:14. tc A' Táblán itélendő causáknak minéműségéről.

ne kötelezzék, hanem Hazánk helyesebb törvényei szerint a' mint Isten által igazságosabbnak, 's törvényesebbnek ítélik lenni a' dolgot, elégséges declaratióval, 's világossítással tegyenek törvényes ítéleteket, és deliberatiókat.”³⁹ Ugyancsak a törvénykezéssel kapcsolatos végzés volt, hogy „Hazánk irott törvényeivel egyező Praeceptorium, és minden egyéb-féle parantsolatokat, mind felséges Vezérlő Fejedelmünk, mind a' Méltóságos Locumtenens Ur, mind pedig a' Senatusbéli Cancellarius Ur, expediáltassanak.”⁴⁰ „A' melly causák, Hazánk törvényei szerint” eladdig vármegyei hatáskörbe tartoztak, azok továbbra is ott maradnak, s „azoknak ottan-való folyása, tovább is helyben hagyattatik” – rendelte az ónodi országgyűlés, már önmagában azzal a ténnyel is erősítve a jogfolytonosságot, hogy nem eszközölt feladatváltást az egyes törvénykezési szervek között. A szabad városok „székén folyni szokott causákban pedig, hasonlóképen a' régi módnak meg-tartása végeztetett.”⁴¹ S mint láttuk, általános a hivatkozás a régi törvényekre a katonai büntető eljárás, a hadi törvények kapcsán is.⁴²

A rézpénzforgalommal kapcsolatos egyik rendelkezés a zálogos javak kiváltásáról szólt, melynek megtagadói ellen „az 1647. esztendőnek 125. articulusa, 1652. esztendőnek 52. articulusa szerint”⁴³ lehessen procedálni, és azokban le irtt büntetésekben esseknek.” A törvény a Tabula Regni Judiciariára újonnan kinevezett bírák figyelmébe ajánlotta a „Tripartitum Decretumnak Prologusában”⁴⁴ a' bírónak tisztiról szóló” rendelkezést. Az öröklési jogi szabályok megvilágosításához a Hármaskönyvet hívták segítségül a törvényalkotók. Eszerint a „Tripartitum Decretum Első Részének 98., 99. és 102. Titulussai értelme szerint”⁴⁵ kell eljárni.

Konföderáció-értelmezés 1707-ben

Mint említettük volt, az ónodi országgyűlésen rendkívüli jelentőségre emelkedett a konföderáció megerősítése. Kettős értelemben is fontos szerepet játszott a napirendek, valamint a megalkotott artikulusok között. 1707-re világossá vált, hogy hosszabb távú háborúskodásra kell berendezkedni, miközben egyértelmű repedések keletkeztek a szabadságharc szerkezetében, amit a turóczi követek esete is példázott. Az tehát létkérdésnek tűnt, hogy a küzdelem kereteit rögzíteni kell, s az erők összpontosítása, a lelkesedés feltámasztása egyik lehetséges útjának a kötés megerősítése látszott. De ezen túl alkotmányos értelemben is szükség volt a konföderációra. A detronizációval újra felszínre került a szuverenitás kérdése, amelynek egyik kezelési lehetősége volt a konföderáció közjogi megerősítése.

³⁹ 1707:15. tc. A' törvény-tételben a' bírának mód szabattatik, és ezen tzikkelyt: Secundum allegata, et probata, miként értsék, meg-magyaráztatik.

⁴⁰ 1707:16. tc. A' törvényes, és egyéb-féle parantsolatoknak ki-adásáról.

⁴¹ 1707:19. tc. A' vármegyék és szabad királyi városok törvény székét illető causák processusiról, és azoknak appellatáiról.

⁴² 1707:20. tc.

⁴³ 1707:9. tc. A' zálogos jószágoknak a' réz pénzen léendő ki-váltásáról.

⁴⁴ 1707:15. tc.

⁴⁵ 1707:18. tc. A' zálogos jószágokban, és ingó-bingó marhákban, 's portékákban, a' férjfiú, és felesége között-való egyenlő successióról, midőn maradék, és testámentum-tétel nélkül múlik-ki valamellyik közölök e' világból.

A konföderáció mibenlétével kapcsolatos bizonytalankodások a szabadságharc második országgyűlésére enyhültek. Egyértelművé lett, hogy „a’ *Magyar-Országi Hazájok Szabadságáért öszveszövetkezett Státusok és Rendek*” közönséges gyűlésükben igényt tartanak a törvények megalkotásának jogára.

Leszögezték, hogy a „*Szécsényi közönséges Országos Gyűlésünkben, erős Szövetségünknek szoros kötésével öszvetsatolt*”⁴⁶ konstrukcióját megerősítik,⁴⁷ s a továbbiakban is fenntartják,⁴⁸ az ellene vétőket felelősségre vonják és megbüntetik. Ebben az összefüggésben a „confoederáltak” a szövettek, a „Confoederatio” a Szécsényben létrejött szövetség fogalmát fedi. Hasonlóképpen a trónfosztó cikkely, mely a Habsburg ház „kegyetlen *tyrannusi* uralkodása ellen-való Szövetség kötésünkről” szól, melyhez elvárják a csatlakozást, s a vonakodókat úgyszintén büntetni rendelik.⁴⁹

Azonosítás helyett egyértelmű párhuzamot lehet kiolvasni a fejedelm és a többi hatóságok autoritásának megőrzéséről rendelkező cikkelyben a konföderáció, mint szövetség és a az „*Ország Státusi, és Rendei,*” mint a hatalmat hordozó tényezők között. Mert „e’ *Confoederatio, avagy Szövetség erejével*” lehetett az Ország státusai és rendei hatalma és igazgatása alá hajtani az érintett területeket. A szövetség itt inkább a hadakat, a „*Státusi és Rendi*” kifejezés magát az államot, szűkebb értelemben a conventust jelenti.⁵⁰ Egyébként is az rögzíthető, hogy ónodon már szívesebben használják a „*Szabad Nemzet,*”⁵¹ illetve az „*Országnak közönséges Gyülekezete*”⁵² kifejezéseket a szabadságharc államának illetve a conventusnak megjelölésére.

Némi különséget lehet érezni az Erdélyi Fejedelemséggel kötött megállapodás körül. Ugyanis az „oda-való *Confoederáltt Státusokat és Rendeket, a’ Mi Szövetségünkben, és öszve-kötelezettségünkben, avagy Colligationkba-való lépésre, ’s velünk egyet-értésre invitálván*” lényegében egy nemzetközi szerződést készítettek elő, s azt Ónodon ratifikálták.⁵³ Ez a szövetekezési értelem tehát egy államok közti képletet körvonalaz, mely nagyságrendjében, de minőségében is különbözik a magyar rendek szövetekezésének konföderáció-fogalmától.

Az ónodi törvénycikkben tehát nem jelenik meg a konföderációnak a szövetekezéstől eltérő értelme, mint korábban Szécsényben, vagy mint a szabadságharc politikai vezetőinek szóhasználatában. A szövetség két szintje között azonban különbséget tesz a terminológia: a rendek szövetségét és az államok szövetségét eltérően értelmezi, mely azonban nem ellentétes egymással.

⁴⁶ 1707. évi articulusok. Elöl-járó beszéd.

⁴⁷ 1707:3. tc.

⁴⁸ 1707:1. tc.

⁴⁹ 1707:2. tc.

⁵⁰ 1707:4. tc.

⁵¹ 1707:22. tc. Az Ország lakos[ok] Rendeinek jövendőben-is, a’ Generalis Conventusokra, vagy Gyülekezetekre léendő comparitójokról ’s jöveletekről.

⁵² 1707:22. tc.

⁵³ 1707:3. tc.

Mint arról többször szóltunk, a Rákóczi szabadságharc országgyűléseiben született articulusok azon túl, hogy a conventusok jogi aktusai voltak, egyben a szabadságharc deklarációinak is tekinthetők a háború céljáról, a gyűlések és a konföderációs állam szuverenitásáról, valamint az aktuális választott politikáról. A articulus-szövegek magukban foglalják a döntések indoklását is, s amennyiben a jogkörök telepítését is érintik, a gyűlések önérzetes nyilatkozatát is szuverén önállóságukról. Az 1705. évi szécsényi conventusban a konföderáció volt a központi téma, melynek létrejötte, konstrukciója, jogossága és feladatai képezték a törvényhozási tevékenység fókuszát.⁵⁴ Ónodon az interregnum kimondása határozta meg a közhangulatot és a törvények tartalmi töltését, hiszen, túl a detronizáció tényének és megokolásának súlypontján, ország-világ előtt tisztázni kellett a hogyan tovább kérdését. Ennek keretében világosan le kellett szögezni a fennálló, Szécsényben létrehozott alkotmányos konstrukció állandóságát, a konföderáció megerősítését, sőt az erdélyi rendek beemelését a konföderáció immáron magasabb szintű, nemzetközi kereteibe. Ez, mint fentebb láttuk, a lehető legnagyobb tisztasággal kapott hangot az ónodi gyűlés törvénycikkelyeiben.

Ami viszont újszerű az ónodi törvényhozásban, az a Rákóczi szabadságharc egyik politikai tartóoszlopának a korábbiakhoz képest újszerű jobbágypolitikának töredékes felbukkanása. Igaz ugyan, hogy messzi távolba került a jobbágyfelszabadítás eszméje, mely a megerősödött rendi képletekhez aligha volt igazítható, de a fejedelem politikai köre kijelölte az új utat.

A praemabulum ékesszóló kiáltványként fogalmazza meg a gyűléshez vezető utat, a békesség traktájának elakadását, melyet a „tisztá igaz indulattal tett *tractabéli* munkálkodásunk” ellenére a tárgyalópartner idézett elő. Ezért kellett úgy döntenie a haza szabadságáért „öszve-szövetkezett egész Magyar-Országí minden *Státusok és Rendeknek*,” hogy az ügyek további menetét megtanácskozzák. A „*békesség tractájában az Austriai Háznak ... külömbkülömb-féle tsalárd mesterségeit*” meghivatkozó szöveg egy könnyed fordulattal tér át a Habsburg-ház „véle született *tyrannusi* kegyetlen uralkodásra való vágyódására,” mely a szövegező szerint egyenesen vezetett el ahhoz, hogy a magyarságot „*kemény 's gyalázatos szolgálatjának igája, és annak nyomoruságos sorsa alá hajtani igyekezett.*”⁵⁵ Sőt miközben a konföderáltak a béketárgyalásokat szorgalmazták, a bécsi kormányzat az egyenetlenség magvait igyekezte elhinteni, egészen odáig, hogy egyes vármegyéket, mint például „*Turótz vármegyét annyira vitték, hogy ő a' maga közönséges gyűléséből egynéhány vármegyékre esz-vesztő leveleket irván, azok által szakadásokat, 's vissza vonásokat nem tsak szerzeni igyekezett,*” de a szövetségben belül pártütést szított.⁵⁶ Ez a gondolatmenet mintegy alátámasztja a detronizációhoz vezető út irodalmi értékű kifejtését és magyarázatát. A trónfosztás jogosságát és szükségszerűségét taglaló törvénycikk rövid foglalata lett a szabadságharc legitimitását igazoló érvrendszernek. Felbukkant benne a Habsburg-ház abszolutisztikus kormányzati módszereinek alkalmazása, az országgal szembeni kegyetlensége, a visszaélések sorozata, az „*eperjesi mészár-*

⁵⁴ 1705:1. tc.

⁵⁵ 1707. évi articulusok. Elöl-járó beszéd.

⁵⁶ 1707:1. tc.

lásnak vér-ontó *theatruma*.” Felpanaszolta a magyar állam beolvasztását célul kitűző politikát, a rendek semmibe vételét. Hivatkozott a királyi hatalommal való visszaélésre, a magyar törvényektől eltérő országlásra, az alkotmány felfüggesztésére. Az indoklás utalt „*a már ennekelőtte ki-botsátott*” kiáltványra, melyben, mint írták, az osztrák visszaélések sorozatát és a szabadságharc jogosságának kérdését „*a’ Keresztyén Világ ítéleti alá botsátottuk.*”

A pillanatnyi helyzetre vonatkozóan a praebulum megkérdőjelezte I. József trónra léptetésének és koronázásának jogosságát, a pozsonyi országgyűlés törvényességét, az ott, erőszakkal elfogadtatott törvények érvényességét. Rámutatott a Habsburgok álságos békepolitikájára, mely nem tartotta vissza a császári erőket „*az Ország raboltatásától, pusztítottatásától, ’s rajta-való fenekedésétől.*” Mindezekre hivatkozással mondták ki a trónfosztást és az interregnumot.

Hasonlóképpen tájékoztatási célt szolgált az erdélyi rendekkel kötött szövetség közvététele, „speciális articulusba” foglalása, a konföderáció megerősítése, a Szécsényben létrehozott államszervezet továbbvitelének rögzítése.

„*Declarállyuk azon kívül, és kiadgyuk, hogy mind azokat a’ Hazánk fiait, publicus, és nyilván-való ellenséginknek fogjuk tartani, valakik ezen articulusoknak datumjától, avagy ki-adásától fogva két hónapok el-folyása alatt Confoederationkban, vagy Szövetségünkben bé-állani nem akarván, a’ meg-irtt Austriai Háznak hűségében, engedelmességében akar mimódon, és akarhol meg-állapodnak, és Országunknak törvényesen tartozó egyességére, ’s hűségére vissza nem térnek, úgy hogy a’ meg mondott idő eltelvén, azoknak minden javai, s jószági, azonnal mindgyárt közben-vetés nélkül, ezen articulusunk erejével az Ország Fiscusára szállyanak örökösön, úgy azoknak tisztségek, méltóságok, szabadságok félben-szakadtaknak, és semmire-valóknak tartassanak.*” Ez a beszűrés már nyilvánvalóan nem az európai közvélemény meggyőzését szolgálta, hanem a konföderációval dacolók megrettentését célozta; az eltévelyedők visszatartását, a bizonytalanok megerősítését, az egyenetlenségek felszámolását.⁵⁷

Rákóczi államának közismert alapeleme volt, hogy a szabadságharcot nem a nemeség kezdte, hanem a Pap, Bige és Esze vezette paraszthadak, a föld agyonhajszolt, kiszákmányolt népe. Az általuk elvárt fordulat (a jobbágyszabadság) ellenében a számukra megfogalmazott program (a hajdúszabadság) Ónodon nyert articuláris megfogalmazást. A hajdúszabadság a jobbágypolitikának persze egyik dimenziója volt csupán: a fegyvert fogott jobbágyokra, a vitézlő rendre vonatkozott, s nem érintette az otthon maradottak státusát és kötelezettségeit. Ez a kompromisszum azonban (mely a földesúri hatalom keretében tiszteletben tartotta a nemesi jogokat is), úgy tűnik, elfogadható keretet adott a katonáskodók törekvéseinek, s tűrhető volt a nemesség oldaláról is. Az ónodi törvényi megoldás nem általános érvényű volt még, inkább eseti deklarációt tartalmazott. Ugyanis a conventuson „*ezen Hazánk Szabadságáért indíttatott hadakozásunknak mindgyárt kezdetitől fogva, Göntz városának lakosai-is fegyverben lévén, ’s nyughatatlan-kodván, és vitézi sok jeles tselekedetekkel, ditséretes jó magok viselését ékesítvén, kiket is felséges Vezérlő Fejedelmünk, meg-jutalmazni kívánván, tetszett kegyelmesen ő Felségének, hogy azon helység a’ Hajdu Városok száma közzé számláltassék, és Hajdu Városi*

⁵⁷ 1707:2. tc.

szabadsággal, 's privilegiumokkal fel-ékesíttessék, melly ő Felsége hozzájok-való kegyelmességét" mutatja. A deklarációs célok ékes bizonyítéka, hogy a hajdúszabadság privilegiumának egyszerű adományozása helyett a fejedelem az articulus szövegében részletesen elemezte (nyilván a nemesség megnyugtatóására) azon biztosítékokat, melyek megakadályozhatják „az oda-való örökös, és zálogos-földes uraknak, valami károkat.” A privilegium ára az volt, hogy a fejedelem, az urakkal alkut folytatva, megállapodott kártalanításukról, miképpen az egri káptalant is biztosította a faluból származó dézsma állami forrásból történő pótlásáról. Országos rendezés hiányában, azt deklaratív úton pótolandó,⁵⁸ világosan kirajzolódik az egyedi ügykezelés technikája A törvényhozás deklarációs funkciója talán az ónodi országgyűlésen a legerősebb. A szövetkezettek conventusára figyeltek a partnerek, figyeltek az ellenségek; fontosnak tartotta az európai közvélemény csakúgy, mint a hazai társadalom. Rákóczi és politikai környezete dicséretére legyen mondva, kihasználták a lehetőséget.

⁵⁸ 1707:24. tc. Göntz Városának, a' Hajdu Városok száma közzé-való bé-vételéről, és annak mind örökös, 's mind zálogos földes urai meg-elégíttetésekről.

Barna Mezey

LAWS AND LEGISLATION IN THE DIET IN ÓNOD

Summary

At the four conventions held in Hungary during Rákóczi's War of Independence, the assembled estates passed 57 acts. These are unique articles of Hungarian constitutional history, and the documents of a special form of government in the course of the development of the Hungarian state. One would, however, look in vain for these acts of the Rákóczi period in the volumes of *Corpus Iuris Hungarici*, e.g. Article 24 passed in the Diet in Ónod is not included there. The acts were not only omitted from the millennial jubilee editions, but as a result of editors' consistent decision-making, from later series too, even the latest digital version only publishes parts of the articles in its appendix. For a long time, the reasons for the deliberate forgetfulness were political: the Habsburg dynasty resolutely refused any possible editorial intentions to acknowledge the greatest rebellion during its reign. On the other hand, today's editors are uncertain about the constitutional issues of the sessions of the Diet during Rákóczi's War of Independence, which evidently leads to questioning the legitimacy of the period's legislation.

The study analyses the attempts of Prince Ferenc II Rákóczi and the political leaders of the War of Independence to legitimise their fight for freedom both in Hungary and abroad. The author introduces how they endeavoured to reason clearly and sensibly with the outside world and the opposition to prove the legitimacy of their struggle and to win them over to support the War of Independence. The most significant arena of the above-mentioned efforts was legislative activity, of which the Diet in Ónod was a key occasion.

Barna Mezey

LOIS ET LÉGISLATION À LA DIÈTE D'ÓNOD

Résumé

Lors des quatre assemblées tenues en Hongrie pendant la guerre d'indépendance de Rákóczi, les Ordres ont adopté 57 articles de loi. Ces documents d'une formation d'État particulière occupent une place spéciale dans l'histoire constitutionnelle de la Hongrie. Toutefois nous aurions beau chercher les articles de loi de Rákóczi, dont l'article 24 d'Ónod, dans les volumes de *Corpus Iuris Hungarici*: ils ne figurent ni dans les publications parues à l'occasion du millénaire de l'État hongrois, ni dans les collections postérieures et ce, en raison de la décision conséquente des rédacteurs. Même dans la version numérique la plus récente, seulement une partie de ces ordonnances sont publiées dans l'appendice. Pour une longue période, cette omission consciente s'explique avant tout par des raisons politiques: la dynastie des Habsbourg s'est formellement opposée à l'intention de certains rédacteurs éventuellement enclins à reconnaître la plus importante rébellion du pays. En revanche, les rédacteurs actuels prennent en considération les problèmes constitutionnels soulevés par les assemblées de la guerre d'indépendance, ce qui conduit logiquement à la mise en question de la légitimité de la législation.

Cet écrit examine comment François Rákóczi II et la direction politique de la guerre d'indépendance ont tenté de légitimer leur lutte à l'intérieur et à l'extérieur du pays en apportant des arguments juridiques pertinents et convaincants à la fois pour l'étranger et l'opposition nationale en vue de les gagner à leur cause. Ces efforts de légitimation résidaient principalement dans la législation dont la Diète d'Ónod était l'un des lieux principaux.

Barna Mezey

GESETZE UND GESETZGEBUNG IN DER DIÄT VON ÓNOD

Resümee

Auf den vier Konventen des Rákóczi-Freiheitskampfes in Ungarn wurden von den versammelten Ständen insgesamt 57 Gesetzesartikel verabschiedet. Diese Artikel sind besondere Dokumente der ungarischen Verfassungsgeschichte, des speziellen Staatsgebildes der ungarischen Staatsentwicklung. Doch wir suchen in den Bänden des Corpus Juris Hungarici vergeblich nach den Gesetzesartikeln von Rákóczi, unter ihnen dem 24. Artikel von Ónod. Sie fehlen nicht nur aus den Jubiläumsausgaben zum Millennium, sondern auf Grund der konsequenten Entscheidung der Redakteure auch aus den späteren Ausgaben. Sogar die neueste, digitale Version gibt die Beschlüsse nur im Anhang und nur auszugsweise kund. Die bewusste Vergesslichkeit ist lange Zeit hindurch mit politischen Gründen zu erklären: die Habsburger Dynastie wies die eventuellen redaktionellen Absichten, die die größte „Rebellion“ seiner Regierung eventuell anerkannten, entschieden zurück. In den Überlegungen der heutigen Redakteure spielt dagegen diejenige Unsicherheit eine Rolle, die sich um die Verfassungsprobleme der Versammlungen des Freiheitskampfes formuliert, was gesetzmäßig zur Hinterfragung der Rechtmäßigkeit der Gesetzgebung führt.

Die Schrift untersucht, wie Ferenc II. Rákóczi und die politische Führung des Freiheitskampfes den Kampf um die Freiheit im In- und Ausland zu legitimieren versuchten, wie sie versuchten auf eine Weise zu argumentieren, die aus der Sicht der Rechtsinterpretierung sowohl für das Ausland, als auch für die interne Opposition zu bewerten und überzeugend schien, diese für die Sache des Freiheitskampfes zu gewinnen. Das bedeutendste Terrain dieser Legitimationsversuche war die Gesetzgebung, wobei gerade die Diät von Ónod zu einem der wichtigsten Schauplätze dieser wurde.

Барна Мезей

ЗАКОНЫ И ЗАКОНОТВОРЧЕСТВО В ОНОДСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ СОБРАНИИ

Резюме

Собравшиеся на четырех конвентах Венгрии участники освободительной борьбы Ракоци приняли 57 статей закона. Эти статьи законодательства представляют собой особые экземпляры истории венгерской конституции. специальные исторические документы формирования и развития венгерского государства. Но тщетно искали бы мы в томах Corpus Juris Hungarici статьи законов, изданных Ракоци, в том числе статью 24-го закона, изданного в Оноде. Они отсутствуют не только в изданиях, выпущенных в годовщину тысячелетия Венгрии, но на основании последовательного решения редакции их нет и в более поздних сериях, и даже самый последний цифровой вариант публикует эти юридические параграфы только выборочно и в отрывках. Эта сознательная забывчивость могла быть объяснена главным образом политическими причинами: Габсбургская династия решительно отвергала все возможные издательские намерения, которые, не дай Бог, признают самого большого „бунтаря“ периода их правления. В соображениях современных издателей однако играет роль та неопределенность (неуверенность), которая была сформулирована вокруг конституционных проблем государственного собрания периода освободительной борьбы, что закономерно ведет к постановке вопросительного знака касательно правомерности освободительной борьбы.

Статья исследует вопрос о том, как попытался Ракоци и руководство освободительной борьбы легитимировать свою борьбу за свободу как внутри своей страны, так и за границей. Как старались они с точки зрения правотолкования аргументировать для заграничной и внутренней оппозиции закономерность, законность борьбы за свободу, и привлечь противников на сторону дела борьбы за освобождение. Основным полем деятельности, где прилагались усилия по легитимации, было законотворчество, одной из наиболее важных областей которого было онодское государственное собрание.